

KESKHARIDUSE KVALITEET

"Edasi" m. 281; 30. nov. 1977

Igati õige aeg on võtta keskhariduse kvaliteet üksikasjalikumalt vaatluse alla. Läheme ju üle kohustuslikule keskharidusele. Sealjuures on meil juba küllalt kogemusi üldise keskhariduse siseseadmise valdkonnas, mistõttu peaks olema ka ainet arupidamiseks, millega võime rahul olla ja mida on vaja tingimata parandada.

Selles sõnavõtus ei ole kavatsetud anda ülevaadet probleemidest, mis hariduse kvaliteediga seoses tekkida võiksid. Selleks on nad liiga ulatuslikud. Tahaksin vaid peatuda mõnel, mis eriti tähelepanu äratanud.

Keskhariduse kvaliteet väljendub ilmselt koolilõpetanu harituses. Seega siis selles, missugused on ta teadmised teadustes, missugune on ta üldkultuuriline silmaring, kuidas ta on ette valmistatud tööks ja eluks ühiskonnas. Ja selles, kas ta on omandanud teadusliku maailmavaate, tervikliku ja objektiivselt õige maailmapildi ning võime selles dialektika printsiipide ja meetodite kohaselt orienteeruda. Samuti selles, kas ta on omandanud võimeid ja oskused edasiõppimiseks, eneseharimiseks.

Täheleb: peaksime aru pidama õnnestumiste ja vajakajäämistele üle. Milline on õpilaste

arengutase tingimustes, kus keskharidus on üldine ja kohustuslik, kus seega õpib kogu noorsugu ja kus puudub õpikohtade vähesusest johtuv konkurents. Milline on see arengutase varasemate põlvkondadega võrreldes? Et otsustada muudatuste üle, on muidugi vajalikud võrdlusandmed. Kui neid pole, siis võime kergesti teha vale otsuse. Näiteks fikseerime puudusi õpilaste iseseisva töö oskustes või teadmiste rakedamises ja oleme neist nõrkinud kui õpilaste taseme languse näitajatest. Aga võib-olla olid need puudused ka varem tüüpilised, ainult me polnud neid täpsemalt mõõtnud ega olnud neist seetõttu teadlikud? Võib-olla pole asi mitte selles, et õpilaste oskused on teinud vähikäiku, vaid hoopis selles, et need oskused on saanud eriti vajalikuks: ilma nendeta ei saa tänapäeva tootmise ja kultuuri tasemel enam ükski inimene läbi.

Esialgu võib märkida, et meie pedagoogikateadlased teevad juba mõnda aega õige mitmetes valdkondades uurimusi, millega saadakse andmeid õpilaste arengutaseme kohta. Tulevikus on need arengudünaamika selgitamisel hindamatu väärtusega allikmaterjaliks. Juba praegu saaks nende põhjal teha arengutendentsse

selgitavaid töid. See peakski ilmselt olema pedagoogikateaduse üks ülesandeid.

Paljudel aladel meil aga kahjuks sellist täpset võrdlusmaterjali pole. Arengujooned saavad selguda eeskätt asjassepühendatute hinnangute alusel. Neis hinnanguis on sageli palju head ja õiget, sest nad põhinevad kogemustel. Eriti häid eeldusi on nendel, kes aastate vältel teevad üheaolisi kontrolltöid, võtavad vastu eksameid, jms.

Ent siiski — ettevaatust hinnangutega, eriti hinnangutega muljete põhjal! «Sirbis ja Vasaras» kirjutab V. Beekman Astrid Lindgreni juubeli puhul, et viimase arvates pole laste mõistmiseks oluline mitte see, kas sul endal on lapsed või mitte, «on ainult tarvis olla kord ise laps ja hiljem ligilähedaseltki meelde tuletada, kuidas see oli». Ilmselt pole sellist võimet kaugeltki igaühele antud.

Kui jälgida haridustöötajate ja ka lihtsalt üldsuse sõnavõtte selle kohta, kuidas nad hindavad praeguste kooliõpilaste taset, siis jääb küll mulje, et tulemus oleneb väga palju sellest, kas hindaja on loomult optimist või pessimist. Pessimisti arvates lähevad õpilased järjest rumalamaks ja saamatumaks, tema nooruses olid

kõik asjad korras. Optimist kipub kõike läbi roosade prillide nägema. Või jälle ei leia kunagi mingit puudust noortel enestel, vaid ainult nendel, kes on kutsutud ja seatud lapsi õpetama ja kasvatama.

Ehk sõltub asi ka hindaja vanusest või õigemini muutub eaga. Esimestel tööaastatel tundus mulle, et üliõpilased jäävad iga aastaga rumalamaks. Üks elutark tuttav ütles siis: kas ma ei arva põhjuse olevat selles, et ise saadakse järjest haritumaks, seda pealegi oma kitsal erialal, milles ju üliõpilasi eksamineeritaksegi. Küllap tal oli õigus. Nüüd, pärast paarikümneaastast tööd tundub mulle, et üliõpilaskond muutub üha arenenumaks ja huvitavamaks. See väljendub minu subjektiivse arvamuse kohaselt (aga ehk on need tendentsid ka objektiivselt olemas?) selles, et üliõpilaste mõttekäigud on iseseisvamad, kriitika konstruktiivsem, huvid mitmekülsemad (eriti paistab viimane silma esteetika valdkonnas). Puudujäägid kuuluvad mitte niivõrd vaimse arengu taseme kui kohusetunde, seega siis kasvatusse valdkonda. (See muidugi ei tähenda, et ei tuleks ette ka õige kehvi üliõpilasi.) Nende üldiselt positiivsete muljete puhul tuleb muidugi arvestada, et ülikoolis ja teistes kõrg-

koolides õpib keskkoolilõpetanute paremik. Keskkooli on lõpetanud ka paljud nendest, kellele iseseisev töö raamatuga tekitab ülepääsmatuid raskusi, kellele ilukirjanduse kohustuslik lektüür jääb üldse enam-vähem viimaseks, mida ta loeb, kellel on raske orienteeruda sajandites, maailmajagudes ja ortograafias ning lõpuks — kes ei oska oma vaba aja midagi mõistlikku peale hakata.

Üldse vajab ilmselt ettevaatust hinnang: noorsugu on nii-või teistsugune. Enamasti on muljeid ainult ühest osast või koguni üksikutest, järeldus tehakse aga kõigi kohta. Igauks, kes on teinud mingilgi määral pedagoogilist uurimistööd, samuti iga praktiseeriv pedagoog teab, kui suured on erinevused õpilaste vahel ja kui mitmekesisest kombinatsioonides esinevad isiksuse omadused.

Antud juhul aga, kui tahame otsustada keskhariduse kvaliteedi üle, huvitavad meid aritmeetilised keskmised ja tendentsid. Peale võrdluse eelmiste põlvkondadega huvitab meid, milline on keskkoolilõpetanu täna ja kas ta rahuldab meie tänaseid vajadusi. Siin võiks lähtuda kahest küsimusest. ● Esiteks, missugustes punktides vajaks keskhariduse kvaliteet esmajärjekorras paran-

Milles see väljendub?

damist. ● Ja teiseks, mida saaks teha selle kvaliteedi tõstmiseks.

Kahtlemata on siin erinevusi olenevalt sellest, kas on tegemist üldhariduskooli, kutsekeskkooli või keskeriõppeasutusega. On ju need saanud keskhariduse andmise kolmeks põhiteeks, oleme aga harjunud sageli piirduma vaid keskkooli probleemidega.

Vaatluse alla tuleks võtta ka hariduse kohustuslike ja vabatahtlike vormide, ühtsuse ja diferentseerituse vahekord hariduse kvaliteedi tõstmisel, fakultatiivainete, eriklasside, tasandusklasside, olümpiaadide, aineringide, muu klassi- ja koolivälise töö osatähtsus.

Harituse kõrge taseme taotlemisel ei maksa unustada, et seda ei tohi saavutada liiga kõrge hinnaga. Kui on ideaalina valida erudeeritud intellektuaali, kellel on kõrge vererõhk ja südametegevuse häired, ning mõnevõrra madalamate vaimsete näitajatega, ent terve noore inimese vahel, siis tuleb küll ilmselt eelistada teist. Edu ei tohi tulla ka õpetajate tervise hinnaga. Vaevalt suudaks hariduse kvaliteeti (ja ühtlasi ka õpetajakutse prestiiži) tõsta kurnatud, pidevas stressiseisundis õpetaja. On aabitsatõde, et õpetajal on töötingimused lahutamatus seoses töötulemustega. Mida tuleks teha õpetaja töö ratsionaliseerimiseks?

Õppetööle on aluseks veel üks aabitsatõde, mida kipume aegajalt unustama. Suhtume sageli

õpilasse kui impersonaalsesse olendisse (et mitte öelda esemesse), kellega võtame läbi õppematerjali, keda suuname sinna ja tänna, kellele anname igasuguseid kohustusi, kellega võtame ette üritusi. Kõik meie ponnistused kannavad vilja vaid ühel juhul: kui õpilasel endal on kõige tehtava suhtes positiivne hoiak, kui tal on tegutsemiseks motivatsioon. Sellepärast ei saa harituse saavutamise teid vaadelda lahus õpilase enese suhtumisest õppimisse ja haridusse. Millised on siis need jooned koolitöös, mis õpilaste õppimise ja muu soovitava tegevuse motivatsiooni parandavad? Aluse selleks võiksid anda andmed, mida saaksime, tundma õppides õpilaste eneste suhtumist kõigesse, mida me neile hariduse andmiseks ette võtame. Õpilaste suhtumiste arvestamine on ühtlasi aluseks aktiivse eluhoiaku kasvatamisele, millest oli Tartus äsja palju ja mitmekülgselt juttu ühingu «Teadus» meetodikakonverentsil.

Kasvatuses ei ole ülesandeid, mida saaks eraldi täita. Nii ei saa me hariduse kvaliteeti vaadeldes piirduda haritusega. Kuidas mõjustab õppetöö õpilaste distsipliinieritust, kohusetunnet, töökust, kõlblust laiemas mõttes — ka see näitab hariduse kvaliteeti. Nõnda et peaksime aru pidama ka selle üle.

INGE UNT,

TRÜ pedagoogikakateedri
juhataja